

Els meus llibres i jo

MAURICI SERRAHIMA

Text anotat per Carles Lluch

Aprofitant la conclusió del Centenari del naixement de Maurici Serrahima (1902-2002), hem cregut convenient homenatjar-lo mitjançant la publicació d'un text fins ara inèdit, signat per l'autor el 20 de febrer de 1956, Els meus llibres i jo, ja que creiem que constitueix tota una autobiografia intel·lectual de l'home de lletres, a través del qual veiem la formació d'un àvid lector, la varietat i l'extensió de la seva producció i la seva aspiració a ocupar un lloc important en l'àmbit literari català, a la vegada que ens mostra la humanitat del personatge.

I

No és hora, encara, de parlar dels meus llibres. N'he publicat uns quants, però jo mateix m'adono que, si no en publico d'altres, la meua obra no haurà estat el que jo n'esperava.¹ Això no vol dir que menyspreï els que porto publicats. Crec que, poc o molt, tots tenen un valor, i crec, sobretot, que si algun dia es publiquen els que ara

NOTA. Aquest text es publica en el marc del centenari del naixement del Maurici Serrahima. Aquesta commemoració també ha cristal·litzat en la publicació d'un volum dedicat a Maurici Serrahima dins la col·lecció Quaderns de Centenaris de la ILC i una bibliografia de l'autor i una altra sobre els seus treballs, elaborada per Josep Poca i Gaya consultable a la secció d'actualitat del web de la Institució de les Lletres Catalanes (www.gencat.cat/cultura/ilc)

1. El 1956, que és el moment en què redacta aquestes línies, Maurici Serrahima es trobava aproximadament a l'equador cronològic de la seua trajectòria literària, si bé pel que fa a producció seria més tard quan publicaria les seues obres més significatives, especialment a les dècades de 1960 i 1970. Si bé en aquests moments Serrahima ja havia publicat tota la seua obra narrativa, encara no havia escrit el gruix de la seua producció assagística i memorialística.

escriu o somni, aquells altres en resultaran revalorats, perquè s'hi trobarà sense dificultat el rastre –és a dir, els primers signes– del que la meua obra hagi arribat a ésser, i llavors tots plegats faran una sola cosa, una obra de conjunt. Potser caldrà separar-ne algun del contes publicats a *El seductor devot*, algun dels assaigs –o algun fragment– dels que hi ha a *Assaigs sobre novel·la*, que de tots els meus llibres és el que ara trobo més superat, més antiquat. Però, fins sense treure'n ni una ratlla, no crec que res del que he publicat en llibre pugui desdir del futur conjunt, ni del valor que pugui tenir com a tal conjunt. En tots, i si més no en certs fragments, hi ha la qualitat literària i la manera de veure les coses que ha arribat a ésser, i que poden arribar a ésser encara, les meves.

Recapitem. Porto publicades tres novel·les: *El principi de Felip Lafont* (1934), *Després* (1951) i *Estimat senyor fiscal* (1955). Tres volums de contes: *El seductor devot* (1937), *Petit món enfebrat* (1947) i *Contes d'aquest temps* (1955).² Un volum d'assaigs: *Assaigs sobre novel·la* (1934). I dues biografies: *Joan Maragall* (1938) i *Un advocat del segle XIX* (1951). Total, nou llibres. He publicat, a més, un llibre en castellà, *La novela inglesa* (1942), amb el pseudònim de Ramon Setantí.³ Amb el mateix pseudònim, el pròleg i la tria del Chesterton de la col·lecció «Quintaesencias» d'en Janés (1941).⁴ Una tria, i pròleg, de poemes de Clementina Arderiu (1938), en català i amb el meu nom, també per a en Janés.⁵ Han sortit en *separata* dos articles meus a *Arbor* sobre Verdaguier,⁶ i un al *Butlletí de la SCEH* sobre Maragall.⁷ I ara acaba de sortir un assaig sobre *Humanisme i humanització* a «Els autors de l'Ocell de Paper» (1956).⁸ També, com a R. Setantí, dues traduccions: *Deux hommes*, de Duhamel, i *La dorada ponzoña*, de Mary Webb, en castellà.⁹

He publicat, encara, centenars d'articles. Abans de la guerra oscil·laven, si no m'erro, als volts dels quatre-cents, dels quals la major part eren a *El Matí* (1929-

2. Com hem dit adés, aquests llibres conformen tota la literatura narrativa (novel·les i contes) publicada en vida de Serrahima. Pòstumament, aparegué la novel·la *La frontissa*, Barcelona: Edicions 62, 1982.

3. R. SETANTÍ, *La novela inglesa*, Barcelona: Atlántida, 1942.

4. *Chesterton*, estudi i selecció de R. SETANTÍ, Madrid-Barcelona: La Gacela, 1941 (col. Las Quintaesencias).

5. *Clementina Arderiu*, Barcelona, [Josep Janés], 1938 (col. Oreig de la Rosa dels Vents).

6. «Sobre el caso Verdaguier», *Arbor*, núm. 89 (maig 1953), p. 49-60; «De nuevo sobre Verdaguier», *Arbor*, núm. 105-106 (setembre-octubre 1954), p. 86-94.

7. «D'on va sortir l'Haidé de Maragall», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, vol. 2 (1955), p. 33-40.

8. L'assaig «Humanisme i humanització» ocupa les p. 5-14 del núm. 4 de la col·lecció Els Autors de l'Ocell de Paper (Barcelona: Editex, 1956), una mena de revista encoberta, que publicava creació literària breu, en català. El volum es completà amb el conte «Clovis Atlant», de F. CUCURULL (p. 15-24), i el poema «Alegria al camp del mort», de J. ROMEU (p. 25-27).

9. G. DUHAMEL, *Dos hombres*, Barcelona: José Janés, 1950; M. WEBB, *La dorada ponzoña*, Barcelona: José Janés, 1950 (traducció de *Precious bane*).

1936) i altres a *La Paraula Cristiana*, *La Nova Revista*, *El Temps* (1934-1936), i altres publicacions menors, des del *Portaveu de la Congregació Mariana de Sarrià* i *Flama* (de la Federació de Joves Cristians) fins al *Butlletí del Centre Excursionista Els Blaus*: què sé jo! Durant la guerra, a *Revista de Catalunya*. Després, pocs, a *Ariel*, *Ressò*, *Raixà*, *Antologia de Sitges*, *Forja*, *Revista Franciscana*, *Pont Blau* (Mèxic), etc.¹⁰ I al *Bulletin of the Hispanic Society*, de Liverpool. I, en castellà, a *Ínsula*. Entre el que compta, de tot això, hi ha els assaigs sobre Goethe (*Werther*) i Meredith (*L'egoista*) a la *Revista de Catalunya*;¹¹ sobre Verdaguier a *Arbor* i al butlletí de la Hispanic Society; sobre Maragall a *Ínsula* i al *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*;¹² sobre Proust a *Ínsula*, i, a més, el pròleg a la traducció castellana de *À la recherche du temps perdu*, que fa 70 pàgines de lletra menuda i és dels estudis més importants que he escrit;¹³ sobre Narcís Oller en diversos indrets i, sobretot, a les *Obres completes* (Cruzet), on l'estudi «El món de Narcís Oller» és força important; sobre Raimon Casellas en el pròleg de *Les multituds* (Selecta), i molts altres.¹⁴

Cal assenyalar també uns altres articles: a *Politique* (Mouvement Républicain Populaire – Paris), sobre la situació d'Espanya, i a *La Liberté* de Friburg, sobre temes diversos, en francès. I a *Civitas*, un assaig molt extens i important, en italià, sobre Espanya. Tots aquests, ni cal dir-ho, amb noms suposats.

Déu n'hi do. Tot plegat, uns cinc-cents assaigs i articles. La tria més severa –perquè és evident que n'hi ha molts que no mereixen ésser conservats– deixaria encara la possibilitat de fer-ne tres o quatre volums. I, almenys, dos volums d'assaigs literaris i de crítica, i un d'altra mena, especialment polítics, sortirien a base del que no cal ni corregir.

Ara, parlem del que no he publicat. En primer terme, un llibre fet i acabat, *Mentrestant* (1943) –tan llarg com el més llarg que hagi publicat– sobre política del nostre país, ha corregut escrit a màquina, ací, a Mèxic, a Anglaterra.¹⁵ *Informes*

10. Caldria resseguir totes aquestes publicacions de forma exhaustiva, però podem dir que almenys a *Pont Blau* els articles que Serrahima publicà foren com a mínim nou fins al febrer de 1956, molts d'ells de to assagístic i reflexió teòrica sobre la literatura.

11. Es tracta de «Werther, romàntic», *Revista de Catalunya*, núm. 82 (gener 1938), p. 39-61; i «Willoughby Paterne, l'egoista», *Revista de Catalunya*, núm. 87 (juny 1938), p. 185-212.

12. El text sobre Verdaguier a *Arbor* ha estat citat a la nota 6, i el de Maragall al *Butlletí de la SCEH*, a la nota 7; l'altre text sobre Maragall a què fa referència és «Maragall, actual», *Ínsula*, núm. 103 (I-VII-1954), p. 1, 4, 11.

13. «Proust como asmático», *Ínsula*, núm. 97 (15-I-1954), p. 5; «Prólogo» a M. PROUST, *En busca del tiempo perdido*, Barcelona: José Janés, 1952, p. VII-LXVIII.

14. Pel que fa a aquests dos darrers treballs, heus aquí les referències: «El món de Narcís Oller», dins N. OLLER, *Obres completes*, Barcelona: Selecta, 1948 (Biblioteca Perenne, 8). p. 1453-1487 (l'estudi de Serrahima tancava el volum, que s'obria amb una introducció de Manuel de Montoliu, «L'obra de Narcís Oller»); «Les multituds' de Casellas», dins R. CASELLAS, *Les multituds*, Barcelona: Selecta, 1953 (Biblioteca Selecta, 132), p. 15-27.

15. Aquest text, òbviament clandestí i que roman inèdit, estava pensat per a ser útil a les promocions més joves; dins de les limitacions de les condicions en què nasqué, tingué força difusió. Sobre el contingut

sobre la democràcia cristiana a Espanya (1947); sobre *Política catalana de cara a Espanya* (1954), i alguns altres (algun d'ells no sé ni on para) i altres que tinc jo, com *El sufragi* (1952?), que, sols o units a alguns ja publicats, farien un llibre d'estudis polítics de molt gruix.¹⁶ Després hi ha els llibres més o menys realitzables a base d'assaigs no publicats. Entre aquests, *Elogi del nostre temps* (1949) podria ésser el nucli d'un llibre que he intentat dues o tres vegades, amb el mateix títol o amb el títol de *Ara*: entre aquell assaig i altres, i els capítols que he escrit en les dues temptatives, es podria fer un llibre que seria ja prou extens, si bé caldria completar-lo perquè prengué un sentit i tingués així un autèntic valor.

Hi ha també *Napoleó*, sobre el qual he treballat moltíssim i que segurament podria acabar en uns mesos de treball seguit: la part escrita faria ja un llibret de bona mida, però deslligat. Potser podria ésser publicada en forma d'assaigs separats; si no tota, bona part. Hi ha encara assaigs sobre temes diversos –*Elogi de la cortesia*, escrits sobre temes religiosos i socials, o d'història, etc.– que són a mig fer o que només n'hi ha fragments, però que aviat farien un volum, amb el que hi ha fet. Hi ha la nova versió de la biografia de Maragall, de la qual hi ha molta feina feta, però no gaire d'escrita, fora de la que sortiria dels assaigs publicats i d'alguns altres no publicats, sencers o fragmentaris.¹⁷ Hi ha el llibre sobre *Marcel Proust i la novel·la*, que, si bé va quedar encallat perquè després vaig veure que havia d'anar cap a un llibre de teoria –estètica o, després, de la novel·la!–, conté prou elements perquè, juntament amb el pròleg que ja he esmentat, l'assaig sobre Proust i l'asma, publicat a *Ínsula*, es pogués convertir molt fàcilment en un llibre llarg i important: de llarg ja ho seria prou, però caldria ordenar-lo, arrodonir-lo; uns mesos de feina. (Però no per a escriure, com en el *Napoleó*, sinó només per a utilitzar i posar en forma el que ja és escrit.)¹⁸ Hi ha també *Una interpretació del fet estètic*, l'esquema del qual és fet en les cartes a J. M. Capdevila –de les quals tinc còpia– i que tinc preparat en un ampli fitxer, i articles i notes separats: és un llibre que cal fer, i que donaria molta feina, però l'esquelet hi és i la matèria també: no és un projecte, sinó una obra en curs de realització. Hi ha *Una teoria de la novel·la*, de la qual tinc la meitat escrita –200 pàgines– i la resta preparada, pensada i, en part, escrita en articles i notes abundants: si ara la continuo, la puc tenir

de *Mentrestant*, vegeu J. GIRÓ, *Els homes són i les coses passen. Maurici Serrahima i Bofill (1902-1979), un filòsof-literat del segle XX*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 298-306.

16. És possible que aquests escrits es troben a la base de l'assaig *Democràcia i sufragi*, Barcelona: Rafael Dalmau, 1962. La resta de llibres esmentats en aquest paràgraf romanen inèdits.

17. Aquest interès sostingut de Serrahima per Maragall donaria com a fruit, deu anys després, el llibre *Vida i obra de Joan Maragall*, Barcelona: Bruguera, 1966.

18. El resultat seria l'assaig *Marcel Proust*, Barcelona: Edicions 62, 1971. L'estudi d'*Ínsula* i el pròleg a què fa referència han estat citats a la nota 13.

acabada a fi d'any. Crec que és aquest un dels llibres més importants que he concebut i que jo puc escriure. Tinc ja editor –Alpha– i proposicions per a una traducció castellana, i només és qüestió de treballar de ferm, perquè dintre meu el llibre és fet.¹⁹

Hi ha *Noranta anys de novel·la*, una història o examen de la novel·la catalana moderna, de la qual tinc escrit el primer capítol, essencial, sobre el desenvolupament de les idees i tendències; tinc, a més, l'esquema general, que el vaig fer per a en Triadú, que l'ha de posar en la petita història de la literatura catalana que prepara en Casacuberta. I, després, per a l'estudi dels diversos novel·listes, tinc pràcticament fets –si bé els hauria d'ajustar i ordenar al pla del llibre, i en certs casos acabar-los– els estudis sobre Oller, Vayreda, Casellas, Llor, Trabal –en un assaig a part, en curs– i altres.²⁰ És un llibre que em donaria relativament poca feina i que podria tenir un bon ressò.

Hi ha *La novel·la històrica en la literatura catalana moderna* (1947), que és un llibre acabat i llarg, fet en col·laboració amb la Maria Teresa Boada, que va guanyar un accèssit al Premi Rubió i Lluch de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, on hi ha molta cosa interessant, si bé pel seu caràcter monogràfic té potser una extensió excessiva i, si hagués d'ésser publicat, hauria d'ésser reduït i revisat, i posat al dia.²¹

Hi ha encara altres assaigs, articles i estudis de crítica, fets –com el pròleg a un llibre d'en Garcés, publicat i que no he esmentat, i altres– o bé només començats i preparats –com l'estudi sobre *El comte Arnau*–, que, juntament amb articles i assaigs publicats, podrien formar i ampliar aquells volums d'assaigs que abans indicava. Aquests, i altres –els de temes socials i polítics–, podrien ésser completats també per cartes enviades a un i altre, si fossin recuperables, en les quals hi ha molta matèria utilitzable. I hi ha les conferències, que, si les escrivís, n'hi ha que podrien valdre la pena.

Tinc, a més, a mig fer, dues novel·les i un llibre de contes. Una novel·la sense títol, de la qual tinc escrites més de cent pàgines; segurament un terç del que hauria d'ésser el llibre.²² Una altra novel·la amb el títol provisional de *L'oncle i el nebot*,

19. Si exceptuem els assaigs sobre Proust i Maragall citats en les notes anteriors, cap dels llibres de què Serrahima parla en aquest paràgraf s'ha publicat mai. És possible que hi haja elements del darrer treball, *Una teoria de la novel·la*, aprofitats o reelaborats en llibres posteriors de Serrahima, com *La crisi de la ficció*, Barcelona: Destino, 1965, o *Sobre llegir i escriure*, Barcelona: Selecta, 1966.

20. Alguns dels estudis pensats per a aquest projecte probablement van ser inclosos, anys després, en el llibre *Dotze mestres*, Barcelona: Destino, 1972, on hi ha estudis, entre d'altres, sobre Narcís Oller, Marià Vayreda i Raimon Casellas; no hi apareix cap treball, però, dedicat a Miquel Llor ni a Francesc Trabal.

21. Fou publicat pòstumament: M. SERRAHIMA; M. T. BOADA, *La novel·la històrica en la literatura catalana*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

22. Probablement es tracta de *La frontissa*, publicada pòstumament (op. cit. en nota 2), però escrita justament en aquests moments; Serrahima la presentaria al Premi Joanot Martorell d'aquest mateix 1956. Les següents obres esmentades en el paràgraf són inèdites, almenys en volum (com ell diu més avant, alguns contes havien aparegut en publicacions diverses). De fet, pel que fa a la creació literària, l'obra de

que és una mena de continuació d'*Estimat senyor fiscal* i de la qual tinc cinquanta pàgines, la meitat? Un llibre de contes, *Tot com cal*, per al qual tinc sis contes fets, almenys. A més, petites comèdies en vers: *Petit teatre*. Queden, encara, coses inaprofitables: una dotzena de contes, molts d'ells publicats, que ara no m'interessen; articles inèdits, més o menys utilitzables; notes i textos escrits per raons circumstancials, etc. I també uns poemes interromputs –i fracassats– i poesies –en general, dolentes– i com de broma –com *La venjança del Rector*, una comèdia en vers, que fa riure força, però de circumstàncies– i moltes altres coses!

Hi ha també un assaig començat sobre *El llenguatge en els documents jurídics*, que, si el treballés, podria ésser força interessant i per al qual tinc notes: seria un punt de contacte entre l'estudi jurídic i la teoria literària.²³ Si calgués, unit a l'estudi sobre *L'entrada en el cens enfitèutic*, que deu estar a punt d'ésser publicat en la *Miscel·lània Joan Moneva*, i al que sobre *La institució d'hereu amb condició suspensiva*, tinc gairebé acabat per a la *Miscel·lània Borrell*, i potser altres petites coses –i potser el projecte de preàmbul per a la *Compilació del Dret Català*– podrien fer un volum ben raonable de coses de mena professional.

És possible que em descuidi coses, perquè el que he arribat a escriure no té fi ni compte.²⁴ No dic res de les cartes, perquè, si s'arribessin a reunir, potser farien tant volum com tota la resta junta. Només vull esmentar, com a final, un llibre que m'agradaria escriure abans de morir, i per al qual tinc reunides ja moltes notes, idees i temes i una considerable documentació, una *Vida de Crist*.

Només completar tot el que he esmentat suposaria, atès el poc temps de què dispenso, i encara que m'hi llencés a fons, dos o tres anys de feina, i potser em quedo curt. Però, alhora, cada dia tinc nous projectes. I algun dia podria venir una llibertat que m'obris la possibilitat d'escriure en revistes i diaris, que –juntament amb altres activitats públiques i polítiques que la mateixa llibertat podria portar– se'm menjarien tot el temps disponible. De manera que no sé què passarà amb totes aquestes coses que tinc a mig fer. N'hi ha que les acabaré aviat i n'hi ha que és molt possible que les reprengui un dia o altre. Però n'hi ha d'altres que es quedaran sense acabar, per manca de temps, perquè nous projectes –ja en tinc, a hores d'ara– hauran pres el primer lloc. I em doldrà, no acabar tot el que tinc començat –o

Serrahima ja estava enllestida, tot i que ell no ho sabia, i si deixem de banda obres pòstumes i provatures inèdites.

23. Maurici Serrahima era advocat, seguint la tradició familiar (el seu pare i el seu avi ho foren també), i fins i tot assolí un reconeixement moderat en aquest àmbit. Els escrits que esmenta en aquest paràgraf són aquells que tenen relació amb la seva activitat professional.

24. Serrahima no fa cap referència als dietaris que en aquell moment estava escrivint, i dels quals més tard en publicaria diverses seleccions sota el títol *Del passat quan era present*. Probablement en aquest moment, 1956, Serrahima no té cap projecte de publicar-los, i potser tampoc sap si els ha de donar categoria d'«obra literària». Tanmateix, anys a venir, diria a Vicenç Riera Llorca que aquesta obra memorialística era possiblement el millor que havia escrit: «Darrerament he arribat a pensar que 'el meu llibre' són aquests sis mil folis de notes i de records.», vegeu V. RIERA, *Nou obstinats*, Barcelona: Selecta, 1971, p. 24.

gairebé tot— i, a més, ho trobo lleig. Fa inconstant, fa desordenat. Però no hi ha res a fer. Massa feina tinc per a guanyar-me la vida i només poc temps per a escriure i llegir i preparar-me. No em sé limitar a una sola branca, ni a fer els llibres sencers abans d'emprendre'n d'altres. Així ha anat i així anirà, perquè no és possible fer altra cosa: que sigui el que Déu vulgui.

II

Crec que queda explicat per què he començat dient que no era hora encara de parlar dels meus llibres. N'he publicat nou, i amb la resta del que crec directament seleccionable del que he publicat en diaris i revistes, podria arribar a tres o quatre més: posem que en total fossin tretze o catorze. Però només el que tinc llest o molt avançat, el que podria deixar enllestit en un parell d'anys de posar-m'hi —perquè la feina és només de reorganitzar, completar i acabar—, en representaria, almenys, altres tants. Podria dir sense escrúpols que, actualment, la meitat de la meua obra és inèdita. I, per a dir-ho, no comptaria pas tot el que materialment he escrit, sinó tot allò que continuo creient que, un dia o altre, serà publicat i formarà part del que, en definitiva, resulti ésser *la meua obra*. Si fos tot el que he escrit, potser seria quatre o cinc vegades més que el que tinc a punt de publicar: potser llavors tot junt faria cinquanta volums o més... Però això no compta, ni interessa, si no és per a calcular l'esforç, la quantitat d'hores esmerçada. De l'*obra meua* actual, en el sentit que deia, puc dir això: que la meitat és inèdita.

No he treballat mai, en escriure, com a professional: rarament he escrit per a un editor que espera amb impaciència el llibre acabat, ni sota l'imperatiu d'acabar-lo per a cobrar. Això ha fet que deixés tantes coses inacabades: això i el fet que, un cop concebudes i traduïdes en notes, esbossos i fragments, sovint ha vingut una interrupció —professional o d'altra mena— i, quan les he repeses, he trobat que ja ho veia diferent, o més complet, i que tot el que havia fet havia d'ésser refet. Ja ho sé que així no es pot treballar. Però jo sóc un «aficionat»: no crec que, estirant molt, els meus treballs literaris m'hagin arribat a donar, en trenta anys, gaire més enllà d'una vintena de mils pessetes: no tinc per què, doncs, sacrificar a l'execució immediata, que per a mi seria sempre forçada, el goig de començar altres coses ni el de refer, quan m'hi torno a posar, les que ja tenia mig fetes. I si no les acabo, no crec que n'hagi de donar comptes a ningú. Prou que em dol a mi! Perquè, si hi ha una cosa evident en la meua vida, és que *sóc escriptor*.

No sé fins a quin punt hi ha en mi un artista pur. Potser sóc escriptor per a dir alguna cosa concreta i per a posar-ho al servei del que m'interessa, i notòriament dels homes i del meu país. Però ja en parlarem, d'això. El que interessa ara és que, de molts anys ençà i per sempre, sé que jo *sóc escriptor*. No vaig ésser precoç. En vaig ésser només en la lectura, en el coneixement de la realitat a través dels llibres.

A vegades havia pensat d'on devia haver tret jo, a sis o set anys, les moltes coses –relativament– que sabia, i un dia se'm va acudir: de les revistes il·lustrades que, setmanalment, i sovint relligades, em portaven perquè m'entregués en les meves inacabables malalties:²⁵ s'imaginaven que en mirava els ninots i jo les llegia senceres, de cap a cap, fins allò que no hi entenia –però que, sovint, retrobava en mi més tard, quan ja ho podia entendre, com a après en la infància– i hi trobava les coses més diverses i inesperades i, entre elles, moltes referències a escriptors i obres, i moltes coses sobre història i política: de més o menys qualitat, més o menys encertades, però tant se valia; tot allò era informació i m'anava obrint els ulls de la intel·ligència, i començava a formar la base per a uns esquemes sobre els quals anava distribuïnt i classificant, després, els nous coneixements, que anava adquirint. Recordo també una *Història d'Espanya*, com ara de batxillerat –i, si no m'erro, escrita per Teodor Baró–, que, en aquella època, em va donar un primer esquema d'una certa solidesa sobre el que és la història en general i en aquest país: molts anys després, els primers coneixements sobre moltes matèries –història, més concreta, d'Europa, de l'art o de la literatura– encara trobaven, com a enllaç amb el que jo sabia, el record d'aquell llibre i del que hi vaig aprendre.

La impressió literària me la van donar a sis anys, i d'una manera conscient, tres llibres: els contes d'Anderson, les *Visions de la Palestina* de Costa i Llobera i un llibre per infants, escrit per Pompeu Crehuet, que se'n deia *Senyor Ruc, mestre d'estudi*.²⁶ També certs versos –segurament Verdager i Maragall–, però no els recordo tant d'aquella època, sinó de més tard. Però és evident que n'havia llegit, perquè el que recordo perfectament és que, a sis anys, vaig intentar vagament fer-ne. Però no ho veia clar i me'n donava vergonya, i no vaig arribar a escriure'ls; si els hagués escrit haurien estat dolents –és evident–, però també puc assegurar que jo m'hauria adonat que eren dolents. Segurament, la consciència d'aquest temor de no fer-ho bé em devia privar d'escriure; llavors, i molt després: el que de cap manera no m'era possible era fer-me il·lusions i creure que el que jo escrivia fos bo, si no ho era poc o molt. Això mateix em passava molt després: per exemple, quan a quinze anys acabats de complir em van donar el premi de vers, als jesuïtes, per unes *Lires imitades de Fr. Luis de León* i adreçades al P. Rector: no eren pas mal fetes, però jo m'adonava perfectament que eren purament de circumstàncies.

25. Serrahima visqué una infantesa i una adolescència malaltisses (entre els quatre i els onze anys, i dels quinze als vint, amb poques excepcions), fet que el marcà profundament, i en parla sovint en els seus textos memorialístics. Vegeu la biografia de J. GIRÓ, *Els homes són i les coses passen...*, op. cit., p. 23-53. Giró relaciona amb aquests llargs períodes de malaltia «un cert complex d'inferioritat i una inseguretat caracterològica en si mateix», *ibídem*, p. 38. Precisament aquesta inseguretat en les pròpies capacitats en diversos moments de la seua vida és relatada per Serrahima més endavant.

26. En un mecanoscrit inèdit datat el 1952 i titulat *Notes i records (1902-1913)*, conservat al fons Maurici Serrahima i Bofill de l'Arxiu Nacional de Catalunya, Serrahima atribueix al llibre de Costa la percepció de la literatura com a obra d'art i «una certa tendència meua a una retòrica feta de sobrietat i d'emoció» (p. 127). En el llibre de Crehuet hi trobà «l'origen d'una de les meves més fortes preocupacions literàries que és la relació entre el temps i l'espai» (p. 129), reforçat per uns contes del pare Moreu.

En canvi, a partir dels deu anys o cosa així, tots els que em voltaven em deien que tenia condicions per al dibuix i la pintura. Tenia, és cert –i encara la tinc– una certa facilitat, i sigui per la tradició familiar iniciada per l’avi i l’oncle Joan, sigui pel desig d’encaminar-me a una activitat que m’era possible, a despit de les malalties incessants, més aviat em van encoratjar per aquest camí, encara que sense exagerar-ho gens. De fet, vaig anar pintant algunes aquarel·les i algun oli, però les primeres que em van començar a sortir bé –fins a un cert punt– van venir quan ja tenia vint anys i ja veia clar que el meu camí era un altre.

No podria precisar en quin moment va esdevenir clara, dintre de mi, la consciència de la meva vocació literària. Més o menys confusament es devia anar nodrint cap als disset o divuit anys i quan em vaig posar a llegir de debò. En el meu record, però, es confonen les impressions d’aquells temps, perquè llegir havia llegit sempre, i si bé cap als nou o deu anys vaig començar a llegir literatura infantil –tipus Juli Verne, etc.– i després, cap als tretze, literatura lligada amb la guerra i, sobretot, amb la guerra naval –origen d’una «afició» que encara no he perdut–, sempre hi vaig intercalar lectures literàries, i les limitacions que a casa em posava el meu pare per segons quina mena de lectures i que jo, tancat a casa per les malalties, amb prou feines mai no vaig transgredir. No eren obstacle –o potser eren incentiu– per desitjar estendre el camp del que llegia. Per això suposo que devia ésser aproximadament quan les limitacions es van reduir i van desaparèixer que jo devia adonar-me de la importància que la literatura tenia per a mi. Cal dir que sempre havia anat llegint, al costat de les obres d’entreteniment, poca o molta poesia –Maragall, per exemple– i obres serioses de diferents menes. El que no vaig conèixer, perquè estava malalt i vaig deixar els amics de la meva generació quan entraven en l’etapa universitària, va ésser el moviment literari del temps, que només una mica més tard vaig contemplar, una mica de lluny, a través de l’ambient del grup d’amics: Guarro, Gual, Tusell, Maragall,²⁷ etc., on aquestes coses eren posades en valor; el que s’havia format a casa, a base dels amics d’infància, era més aviat de sentit esportiu i de pura tabola de gent jove, i per casualitat, o pel que sigui, no hi havia entre els que el formaven aquest interès o inquietud per la cosa literària –i amb prou feines per la cosa política– que, aleshores, jo anava descobrint en mi.

Concretament, la primera temptativa d’escriure es va produir gairebé sense voler-ho i, si en vaig ésser més o menys conscient, no va ésser com un propòsit previ, sinó més aviat sobre la marxa. Vam passar, l’any 1921, quinze dies a Santa Fe del Montseny amb el meu pare, com a cura de repòs, i hi vam trobar el nostre metge amb dues filles seves, la segona de les quals feia bastant goig. Això va donar lloc

27. Josep Guarro, Josep Gual i Joan Anton Maragall pertanyien a famílies la majoria de les quals eren, com els mateixos Serrahima, de Sarrià (entre elles, la família Tusell, a un membre de la qual es refereix aquí Serrahima), i mantenien punts de contacte amb l’agrupació esportiva Júnior. Publicaren la revista *Oreig*, que Serrahima esmenta més endavant en aquest mateix text.

que un xicot molt mansoi que corria per allí se li dedicués i que les noies li prenguessin el número considerablement i, com que amb mi les dues noies aquestes tenien una amistat des de criatures, em tinguessin al corrent de tot el que passava. Tot plegat, res; però jo vaig escriure aleshores una carta al qui, anys després, va ésser el meu cunyat, i que ja aleshores era molt amic meu, i vaig començar a contar-li tota aquesta tabola, i, de sobte, sense saber com, em vaig començar a estendre i vaig transformar la narració en una mena de petita novel·leta on dibuixava els caràcters i les reaccions: és a dir, que ja no era contar-li el que havia passat amb aquelles noies –també molt amigues d’ell–, sinó donar el valor principal als fets i als personatges, prescindint de qui eren. Em penso que conservo una còpia de la carta –que ell després em va deixar copiar– i sé que molts anys després la vaig rellegir i hi vaig trobar, enmig de la ingenuïtat literària, que era de preveure, uns encerts de detall que explicaven la reacció que jo vaig tenir en haver-la escrita. I també, una innegable semblança amb la meva posterior manera d’escriure.²⁸

Dic això perquè, escrita la carta, la meva reacció va ésser d’una extraordinària satisfacció: allò, escrit gairebé sense proposar-m’ho, venia a ésser la demostració que jo era capaç d’escriure, de contar una cosa tal com jo volia que resultés en ésser contada i d’expressar, sense necessitat de dir-la, la idea que m’havia portat a escriure: és a dir, la demostració d’unes possibilitats literàries. Després d’això vaig escriure fragments de records propis i, l’hivern següent, en una revisteta anomenada *Oreig*, que vam fundar els del grup Guarro, Gual, etc., ja vaig gosar escriure articles i, aviat, els meus primers contes.²⁹ Jo no estava bé de salut i la manca d’impuls que en resultava –i que havia donat lloc a què em privessin d’estudiar– farà que tampoc no em llancés a escriure, però anava fent proves i, de mica en mica, m’anava descobrint a mi mateix que el meu veritable camí, allò que més m’agradava fer era precisament escriure.

Quan, en setembre de 1923, vaig acabar el batxillerat –a 21 anys– i la forta millora en la salut em va permetre, a fons, llançar-me a estudiar la carrera, havia ja

28. Pel tema i l’ambientació, la història que Serrahima escrigué en aquesta carta ja recorda alguns dels trets recorrents de la seua obra posterior, sobretot de la més primerenca. Així, l’ambientació en un balneari o lloc de repòs d’aigües (que retrobem sobretot en el seu primer llibre de contes, *El seductor devot*), o el tema del *flirt* amorós i les relacions adolescents o juvenils en ambients burgesos (present a la seua primera novel·la, *El principi de Felip Lafont*).

29. *Oreig* fou una revista que aparegué el març de 1922, i es publicà mensualment de forma ininterrompuda almenys fins al desembre d’aquell mateix any: deu números. Es probable que deixés d’aparèixer i fos represa cap a final de 1924: hi ha un número del maig de 1925 que consta com a número 7, cal entendre que d’una nova etapa. Hi constaven com a redactors: Maurici Serrahima, Josep Guarro, Ramon Surinyach Oller, Joan Anton Maragall i Josep Gual. Hi van publicar col·laboracions freqüents, a banda dels redactors, gent com Montserrat Guarro, Núria Guarro, Ernest Maragall, Clara Maragall, Montserrat Tusell, Maria Tusell, Concepció Casanova. Ja es veu que es tractava, com ells mateixos afirmen, d’una «revista d’amics» (núm. 1, p. 13), i es definien com a catalanistes i nacionalistes. Pel que fa a Serrahima, hi publicà com a mínim quatre contes: «Memòries d’un naufrag [sic]», núm. 2 (abril 1922), p. 5-7; «El llibre de l’avi Castanyera», núm. 6 (agost 1922), p. 4-6; «La pedra de la Santa», núm. 8 (octubre 1922), p. 5-6; «La conversa», nova etapa, núm. 7 (maig 1925), p. 114-116.

passat una primera crisi de la meva incipient vocació d'escriptor: havia tingut la idea de dedicar-m'hi, i el dubte, i la sensació –una mica infantil i romàntica– d'haver-ho de sacrificar a altres motius més poderosos, i la melangia que en resultava. En realitat, només havia escrit això que deia: contes i articles per aquella revisteta i per alguna altra, i notes de poca importància, i de molt poca extensió, que tenia guardades. Així i tot, la idea i el desig d'escriure s'havien precisat i, amb elles, una consciència de l'absoluta insuficiència de la meva preparació, no sols tècnica, sinó de lectures –encara més, humana. El retard en els estudis m'havia portat a veure'm endarrerit en tot: en part era cert, però jo m'hi veia encara més de com realment n'estava i desconfiava excessivament de les meves possibilitats: veia que, si volia fer alguna cosa ben feta, m'havia de llançar a fons i, encara que començava a fer-me idees pròpies sobre moltes coses, no estava gens segur del valor que podien tenir. Sospitava que jo tenia coses per a dir, però no les veia clares i les suposava més per al futur que com a presents: això feia que, en les pròpies coses que publicava, fugís de les afirmacions si no em sentia molt i molt segur, i no prenguéss gens l'aire petulant propi de l'edat, i dels principiants, sinó al contrari, un to moderat, i fins un puntet irònic, que, d'alguna manera, em podia fer veure més gran i més format del que realment era. No em sabia greu, perquè temia el ridícul, però alhora m'adonava perfectament que, per molt que pogués ésser l'indici d'unes aptituds, res del que havia escrit no tenia un autèntic valor. Tot això devia contribuir a vèncer la primera crisi i a què ningú no se n'adonés, o molt poc. Perquè, enfront d'això, hi havia la possibilitat d'acabar –a l'últim!– el batxillerat, d'estudiar més o menys ràpidament la carrera i d'entrar així en la vida de les persones normals de la meva edat, de cara a guanyar-me la vida, cosa que em permetia donar bel·ligerància al meu enamorament –fins aleshores més aviat de mena infantil– i fer projectes de cara al futur. Era evident que, entre la possibilitat d'escriure lliurement i aquesta altra, hi havia massa diferència: només unes obres ja escrites –o, almenys, començades i pensades– en les quals hagués cregut fortament, podien haver neutralitzat en mi el pes de tot el que per a mi suposava poder treballar com els altres, fer-me advocat, guanyar-me la vida i posar-me així al corrent per a tota mena d'aspiracions normals.

Així, doncs, aquesta primera crisi va quedar ofegada dintre de mi per l'eufòria amb què vaig començar la carrera. No havia estat una crisi d'una aspiració poderosa i positiva que topa amb una realitat contradictòria, sinó una mena de crisi romàntica i melangiosa del qui preveu que es tanca un camí, però un camí que no sap on porta i pel qual no està encara segur de poder caminar. En aquells moments, doncs, la tristesa per haver abandonat el camí literari es va anar esfumant de mica en mica: potser no va arribar a desaparèixer, però no es feia gaire present, fora d'algunes estones de soledat i meditació, i especialment de cansament o de malaltia.

Alguns contes més reeixits van revifar lleument les meves esperances en la literatura, però alhora l'eufòria que em venia d'anar aprovant cursos de la meva carrera em treia qualsevol possibilitat de crear-me conflictes i recances; i així,

convençut que un dia o altre ja escriuria alguna cosa que estigués bé, anava deixant passar el temps sense plantejar-me el problema d'escriure de debò. Va ésser pel juny de 1925 que el meu pare va trobar casualment Josep Carner –amb qui l'unia una vella amistat– i li va dir, a preguntes d'aquest, que el més gran dels fills escrivia. Carner li va dir que m'hi fes anar i jo hi vaig anar el dia 30: acabava de complir 23 anys. Em va rebre magníficament i va llegir amb atenció, davant meu, els dos contes que li vaig portar com a mostra. Em va criticar certs defectes de gramàtica i d'estil, em va dir que no li desagradaven, em va encoratjar i em va dir que li deixés els textos. En vaig sortir content, sobretot pel tracte, que no va ésser el del «gran escriptor» a un noi que comença, sinó d'una certa igualtat. Però vet aquí que, l'endemà al matí, vaig obrir *La Veu de Catalunya...* i em vaig trobar un dels contes publicats a la pàgina central!³⁰ La meua il·lusió va ésser, no cal dir-ho, immensa! Diversos amics em van felicitar, a mi i al meu pare. Pocs dies després, l'altre conte sortia publicat a la revista *El Borinot*.³¹ I no gaire temps després, vaig saber que en Carner, que havia marxat de Barcelona pocs dies després de l'entrevista amb mi –llavors feia de cònsol a Gènova, em sembla– havia dit abans de marxar que li dolia anar-se'n perquè acabava de descobrir un escriptor jove que podrà arribar a ésser un dels millors escriptors catalans: per les dates i els detalls, no podia ésser cap altre que jo.

La vocació literària en va sortir força revifada, i llavors vaig emprendre d'escriure per a mi; feia algun conte, algun article, però sobretot procurava escriure alguna cosa de més envergadura. Vaig escriure unes quartilles que pretenien ésser el començament d'una novel·la i que em vaig adonar perfectament –i crec que no m'equivocava– de com no sols eren molt millors que tot el que havia escrit, sinó que responien molt més al que jo havia d'escriure. (Ara són al començament i a la fi del capítol IX d'*El principi de Felip Lafont*, gairebé intactes.) Vaig anar intentant altres coses per l'estil, i al cap d'algun temps vaig emprendre una narració molt més llarga, a base de la impressió d'una noia desconeuda que havia trobat a cal dentista –on anava força sovint– i, quan ja la tenia força avançada, em vaig adonar que l'adolescent que n'era protagonista era el mateix personatge –encara que li hagués posat un altre nom– de la novel·la que intentava fer: així i tot, vaig acabar la narració, però ja amb la idea de fondre-les en una sola. (Aquest text va ésser publicat a *La Revista* d'en López-Picó, en 1932, quan ja n'havia fet una altra versió més reduïda i lligada amb la novel·la, de la qual és ara el capítol II; abans d'acabar la novel·la, vaig voler salvar així la primera redacció d'aquesta narració.)³² Però

30. Es tracta del conte «L'oli d'en Marianet», *La Veu de Catalunya*, 1-VII-1925, p. 6 (secció «Contes de La Veu»). És un conte breu amablement humorístic sobre la resistència d'un nen a prendre's l'oli de fetge de bacallà.

31. «El noi negre», *El Borinot*, núm. 85 (9-VII-1925), p. 3.

32. Aquest fragment d'*El principi de Felip Lafont* –que inclou l'enamorament del protagonista per una noia que troba al dentista i l'estiueig següent, que suposa l'inici de la seua maduració afectiva– aparegué a *La Revista* al número de gener-juny de 1932, p. 102-112, sota el mateix títol que tindria la novel·la dos anys després.

tot això ho anava fent sense gaire ordre ni concert, i com una pura expansió íntima.

Després, en 1927, en tornar de fora –aleshores ja feia un any que era advocat i ara treballava al despatx–, el meu pare em va fer conèixer en Josep Maria Capdevila, que li va parlar d'una traducció meua d'un conte de Daudet, *El papa és mort*, publicat a *Oreig*. En Capdevila em va fer escriure recensions de llibres per a *La Paraula Cristiana*³³ i va impulsar així la meua vocació de crític, de la qual no havia donat fins aleshores gaires mostres; a més, l'amistat amb ell em va obrir definitivament els camins de la literatura, em va portar a llegir moltíssimes coses essencials que desconeixia i, en inacabables converses, em va ensenyar tantíssimes coses que encara ara el considero el meu veritable mestre, i no sols en la literatura estricta, sinó en tota la meua formació intel·lectual, en la manera de veure moltes realitats i en l'equilibri i la cohesió del meu esperit.³⁴ Aviat ell va començar els passos per a fundar un diari, i jo el vaig seguir al seu costat. Però la literatura havia quedat una mica al marge –fora d'aquells fragments d'una novel·la, només mig entrevista, que anava escrivint–, perquè anava treballant al despatx, em començava a guanyar la vida i pensava a casar-me. El diari –és a dir, *El Matí*– va aparèixer el 28 de maig de 1929, és a dir, tretze dies després del meu casament.³⁵ Això va contribuir a què, de moment, no hi col·laborés d'una manera fixa, però aviat hi vaig anar escrivint més, de moment en la secció d'esports, però també amb articles de diverses menes, un dels quals, aquell estiu, que es titulava «Coses que fan riure» –i es referia a les *marionettes* de Vittorio Podricca–, va cridar l'atenció a Josep Maria

33. *La Paraula Cristiana* va néixer al gener de 1925, i n'aparegueren 138 números fins al juny de 1936. Fou dirigida per Josep M. Capdevila els primers anys i després, durant la República, per Carles Cardó. Era una revista mensual explícitament confessional, tot i que no era una revista sobre religió, sinó que tractava tota mena de qüestions, incloses les culturals, aportant-hi el punt de vista catòlic. Hi van aparèixer una trentena de ressenyes signades per Serrahima, entre gener de 1929 i març de 1932, sobre els llibres més diversos. També hi va publicar una narració: «Una il·lusió», *La Paraula Cristiana*, núm. 47 (novembre 1928), p. 442-446.

34. Sobre la visió que Serrahima tenia de Capdevila, vegeu el seu *Josep Maria Capdevila. Assaig biogràfic*, Barcelona: Barcino, 1974. Fou Capdevila qui orientà l'activitat de Serrahima durant aquests anys cap a la crítica literària, i també qui el va obrir cap a inquietuds filosòfiques. Serrahima sempre reconegué la profunda influència que en va rebre i el mestratge que exercí sobre ell, i l'amistat profunda que els uní: «Sempre he dit que la meua formació decisiva ha estat produïda pel mestratge de dos homes. L'un, Josep Maria Capdevila [...]. Ell em va orientar i va posar decidivament en mi un principi de coherència. Totes les obres i les idees dels homes, del color que siguin, me les va fer veure lligades sota la claror d'un pensament ben definit i sòlidament admès. L'altre gran mestre meu, va ser Chesterton.» (M. SERRAHIMA, *Del passat quan era present, II (1948-1958)*, 2a ed., Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 81.

35. De fet, el primer número d'*El Matí* va sortir a la llum el 24 de maig de 1929, i es publicà fins a l'esclat de la guerra. Dirigit a l'inici conjuntament per Josep M. Capdevila, Josep M. Junoy, Carles Cardó i Joan B. Solervicens, seria el primer qui en seria el director efectiu durant la primera etapa, fins al 1934. El diari reflectí la diversitat de matisos i posicions del catolicisme d'aquells anys, i fou molt respectat, almenys durant la primera etapa, per la seua ponderació. Capdevila fou forçat pels sectors més conservadors a abandonar-ne la direcció. El clima creat a l'entorn del diari fou determinant en l'aparició de la Federació de Joves Cristians, en l'àmbit associatiu, i en la creació de la Unió Democràtica de Catalunya, en el polític. Sobre *El Matí*, vegeu M. SERRAHIMA, «Notes sobre *El Matí*», *Els Marges*, núm 6 (febrer 1976), p. 111-119; i ibidem, *Josep Maria Capdevila. Assaig biogràfic*, op. cit., p. 32-61.

de Sagarra, que me'n va fer un gran elogi i em va dir que m'havia seguit a *La Paraula Cristiana* i que em veia fer grans progressos –realment, aquell article estava bé– i no cal dir com això em va encoratjar. Però en 1930 es va iniciar el tomb polític del país i, fins cap a la fi del 1931, el meu interès per la política es va sobreposar al de la literatura: vaig escriure articles signats –un d'ells sobre Acció Catalana, que va tenir molt èxit– i molts d'altres sense signar, com a editorials. El camí de comentarista polític va ésser molt encoratjador per en Capdevila i pel canonge Llobera, que esperaven molt de mi –en Capdevila em va arribar a dir, en una carta que conservo, que jo estava predestinat «a ésser President de la Generalitat, si l'anarquia del país no ho destorba» o una cosa així– i així, impulsat per ells, em vaig trobar dintre del grup dels que van fundar Unió Democràtica de Catalunya pel febrer o el març de 1932.³⁶

Però, entremig, jo havia fet un tomb. El matrimoni, i sobretot el naixement del primer fill –agost de 1931– m'havien fet passar de l'adolescència a la joventut: més tard del que sol passar a molts, perquè la meua adolescència va resultar –sobretot per les malalties– molt retardada, però, potser per això mateix, més intensament, més de cop. Vaig perdre, no pas l'interès per la política, però sí la il·lusió d'intervenir-hi personalment. Em trobava lligat pel despatx, hi posava interès i em calien hores. A més, en Capdevila m'havia confiat la crítica literària del diari i jo m'hi trobava bé i veia que em començaven a fer cas.³⁷ I, per aquell temps –no podré precisar les dates, devia ésser cap a mitjan 1931 o començament del 1932, si fa o no fa– vaig tornar a sentir, però ara amb una intensitat autèntica, la vocació literària i l'enyorament d'haver-la abandonada.

La vida més ordenada i el viure a casa meua farà que, cada vespre, quan la meua dona se n'anava al llit, em trobés que disposava d'una hora i mitja o dues d'estar sol: acostumat, a casa dels meus pares, a no anar al llit fins cap a mitjanit, perquè, sols o amb altra gent, hi solia haver tertúlia, aquella estona, que de solter no havia sabut aprofitar, va ésser la base de la meua preparació i del meu escriure. Vaig llegir i vaig fer notes: les que tenia, en desordre, des de feia temps, les vaig posar en fitxes

36. Aquesta data no és del tot exacta, si hem d'atendre a l'aprofundit estudi que va publicar Hilari Ragner sobre la UDC de preguerra, on fixà la fundació del partit el 7 de novembre de 1931, arran d'un manifest publicat a *El Matí* aquell dia. Entre els signants hi figurava, efectivament, Maurici Serrahima, juntament amb altres divuit persones (entre elles, i com a figures centrals, Pau Romeva, Joan B. Roca Caball i Lluís Vila d'Abadal). Vegeu H. RAGUER, *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps (1931-1939)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976, p. 89-92. De fet, Serrahima, en la crònica de la primera assemblea, de 13 de desembre de 1931, constava com a membre de la Junta Directiva de l'entitat, sempre segons Ragner (ibídem, p. 93, 97; la crònica aparegué a *El Matí* el 15 de desembre de 1931).

37. Serrahima col·laborà a *El Matí* des dels inicis, de manera regular des de la tardor de 1929, i el 1930 Capdevila li va adjudicar la secció «Lletres» de manera permanent. Hi publicà una gran quantitat de ressenyes i comentaris fins a l'agost de 1934, en què deixà el diari juntament amb Capdevila; s'hi reincorporà, amb certes reticències, el gener de 1936. La seua crítica prestà especial atenció a la novel·la anglesa i francesa: vegeu S. COLL-VINENT, «Una certa anglofília: Maurici Serrahima, lector de narrativa anglesa i crític de novel·la», *Els Marges*, núm. 79 (primavera 2006), p. 44-62.

i les vaig ordenar; em vaig acostumar a anotar impressions de lectures i idees que se m'acudien, però no ja en forma, més o menys confessada, de pensaments, com venia fent des d'uns anys enrere, sinó purament com a materials per a futurs treballs. Vaig anar fent un fitxer de totes les referències crítiques sobre qualsevol autor que trobava en el que llegia, em va ésser útil per als articles de crítica i ho vaig anar fent amb més mètodes –en 1938, només sobre autors catalans, tenia reunides unes set mil notes d'estudis crítics–, vaig llegir història literària i, aviat, història en general, i em vaig adonar que guanyava terreny, en la meua formació com a possible escriptor, amb aquell esforç lent, però tenaç i seguit. Però, alhora, l'enyorament, el desig d'escriure de debò, de dedicar-m'hi del tot, es feia cada vegada més intens. Havia anat escrivint molts més fragments de la novel·la somniada i els vaig anar posant en ordre: va ésser aleshores que, alhora, vaig sacrificar aquella narració sobre la noia trobada a cal dentista per a convertir-la en capítol de la novel·la³⁸ i vaig refer i completar la primera versió per a enviar-la a *La Revista*. Sentia una autèntica angoixa, perquè l'afany d'escriure es feia cada vegada més fort i alhora, amb la responsabilitat de pujar una família, veia cada vegada més impossible dedicar-m'hi. Si no vaig errar, va ésser per aquell temps que, després d'uns dies de no estar bo, un matí vaig escopir un filet de sang i, instantàniament, se'm va acudir que, si estigués malalt, ja no seria responsable i em podria dedicar només a escriure... i que, a continuació, quan em vaig adonar de l'enormitat que aquest desig instintiu suposava, em vaig posar a plorar! Cal dir que, als dinou o vint anys, havia tingut allò que ara en diuen un «infiltrat» i tots temien que vingués una malaltia de pit –sortosament, no va venir– i que, per tant, aquella impressió tenia un fonament: això no exclou que aquella escena no demostrés, vista ara, fins a quin punt jo era encara criatura.

L'asma em feia patir molt, i l'any 1933 vaig anar, tot sol, al Mont-Dòra, que tan bé m'havia anat quatre anys abans, quan hi vam anar amb la meua dona. Allí vaig conèixer la que després ha estat la nostra gran amiga, Madame Paulette Simonet –née Roux–, la que, amb la seva família, em va acollir tan bé a Bordeus després de la guerra civil. En llargues converses, tan pròpies d'una estada d'aigües, li vaig parlar del desig d'escriure i del problema, que en aquells moments era vivíssim en mi, de no poder-m'hi dedicar: ella ho va entendre i em va fer veure que, amb tenacitat i a base d'estones lliures, també era possible fer una obra considerable. Tenia raó, i una de les bases de la bona amistat va ésser l'encoratjament que en vaig rebre; a casa, i en el meu ambient, jo no hauria gosat plantejar a ningú el problema, perquè a qui fos –i a mi mateix– hauria fet angúnia veure-hi l'alternativa d'una possible deserció de la feina de la qual vivia i feia viure els de casa. L'haver-ne parlat i haver-me sentit comprès i encoratjat em va donar una tal empenta que, de

38. Es refereix, com s'ha dit més amunt, a *El principi de Felip Lafont*.

tornada, vaig escriure en tres mesos els quatre capítols finals de la novel·la i la vaig revisar tota sencera: és a dir, la vaig deixar llesta.³⁹ I després la vaig presentar al Premi Creixells [*sic*] –on va tenir un vot– i, dintre l’any següent, gràcies a l’ajut econòmic del meu cunyat Leandre Negre, la vaig publicar.⁴⁰

Això va ésser per a mi una mena de revelació de com, amb tenacitat, també podria escriure, i el bon sentit va tenir així una base per a imposar-se. Per una altra banda, m’anava fent un nom com a articulista i, sobretot, com a crític, fins al punt que en López-Picó em va publicar una selecció de crítiques amb el títol *Assaigs sobre novel·la*, en la seva col·lecció de *La Revista*.⁴¹ Al costat d’això, i tot i que no em preocupava pas gaire per la política, vaig saber que havia estat proposat per Unió Democràtica com a candidat a diputat a Corts i que, acceptat per la Lliga, només havia deixat d’ésser-ho perquè, a darrera hora, no es va realitzar l’aliança prevista dels dos partits.⁴² Per una altra banda, quan vaig intentar escriure una segona novel·la, i a despit d’haver-ne escrit diversos capítols –algun dels quals he aprofitat, més tard i en part, a *Després*– i d’haver-ne intentat encara una tercera, em vaig trobar que no me’n sortia i que, prou preparat per a parlar de l’adolescència, no em sentia segur quan parlava de la gent gran, i havia de recórrer més a lectures que no pas al que sabia jo, cosa que em feia veure clar que no havia arribat encara l’hora d’escriure les novel·les serioses que somniava. I tot això plegat em va fer veure clar que, ni que hagués estat ben lliure de tot, tampoc no les hauria pogudes escriure. I així, la crisi va ésser superada definitivament. Ara, a vegades, encara hi penso i m’enyoro de no estar més lliure, i més encara que per a escriure novel·les, per a poder-me dedicar a assaigs i llibres sobre temes més profunds de literatura i de política, però de seguida penso que, si bé és cert que *ara*, d’uns quants anys –vuit o deu, i sobretot quatre o cinc– en aquesta banda, podria escriure i publicar llibres

39. Serrahima, explica Jordi Giró (*Els homes són...*, op. cit., p. 40-43), tenia la necessitat de sentir-se admirat i encoratjat per altri, i sovint en la seua vida aquest paper el van fer dones. En els seus records autobiogràfics, i a partir de les converses que de menut mantingué amb una cosidora, escrigué: «I ara que ho veig de lluny, me n’adono de com allò va ser la primera manifestació d’un fet que després ha estat una constant de la meua vida: l’eficàcia de l’estímul femení per al treball i sobretot per aquest treball [...] és evidentíssim que una relació o una conversa femenines –o fins un ideal femení– han estat sempre lligats amb els meus esforços de cultura i de creació, sense excloure els de treball normal.» (*Notes i records (1902-1913)*, p. 124). Ell mateix explica com no trobava aquest estímul en l’esposa.

40. Serrahima es refereix a la seua primera novel·la, *El principi de Felip Lafont*, Barcelona: Llibreria Verdager, 1934. L’any 1933 la novel·la guardonada amb el Premi Creixells fou *Valentina*, de Carles Soldevila.

41. Barcelona: Publicacions de La Revista, 1934. Aquest recull incloïa estudis sobre Marcel Arland, Aldous Huxley, André Maurois, Novalis, Ernest Martínez Ferrando, i sobre la polèmica a l’entorn de moralisme i literatura, així com al voltant de la situació de la novel·la catalana del moment.

42. Les eleccions a Corts tingueren lloc el 20 de novembre de 1933. Sembla que, efectivament, hi hagué l’intent de presentar-hi una aliança electoral entre UDC i la Lliga, que no reeixí, ja que la Lliga vetava els noms de Manuel Carrasco i Formiguera i el de Joan B. Roca i Caball. UDC no estigué disposada a acceptar aquestes renunciïes, tot i que la Lliga sí que acceptà la candidatura de Serrahima. Un cop frustrada l’aliança, UDC es presentà en solitari a les eleccions i Carrasco en fou el cap de llista; Serrahima no va ser finalment candidat (H. RAGUER, *La Unió Democràtica...*, p. 173-174).

sense parar, he de reconèixer que entre els trenta-dos o trenta-tres anys i els quaranta-i-tants no hauria sabut ben bé què escriure, perquè no estava preparat –no sols pel que feia a lectures i saber coses i tenir idees clares sobre literatura, sinó sobretot pel que feia a mi mateix, a la meva formació i experiència personals i humanes–, i que potser, si m’hagués forçat i hagués escrit com a obligació, podria haver produït llibres que no valgessin gran cosa i que m’haguessin desviat del camí autèntic de la meva vocació d’escriptor. És impossible assegurar-ho, però és perfectament possible que hagués passat això, o fins que, descoratjat, hagués deixat d’escriure i m’hagués hagut de decidir a emprendre, tard i malament, una carrera o alguna altra feina, com a recurs per a viure.

La feina que feia, d’advocat, m’agradava per una altra banda cada vegada més, i m’hi feia un cert nom i m’hi anava guanyant bé la vida. Em van fer de la Junta del Col·legi d’Advocats, i vaig tenir –de retruc, és cert– la primera amigable composició com a «tercer». Alhora, escrivia articles amb èxit. En 1936, em vaig tornar a dedicar a fons a la política. Mentrestant, escrivia encara algun conte. Tot semblava encaminat, quan, de sobte, va arribar la guerra civil.

No sóc jo, sinó els altres –a casa, i molts amics i coneguts– els que han remarcat i fins m’han fet remarcar el canvi extraordinari que van produir en mi la guerra i l’exili.⁴³ Fins on era possible en el meu temperament, van liquidar les restes de l’adolescència i van barrejar amb el que em quedava de joventut una forta dosi d’experiència humana, de maduresa viril. No interessa parlar, aquí, de les conseqüències que això va tenir en la meva vida en general, però cal recollir-ho per la importància indubtable que va prendre en el meu pensament, en la meva visió del món i dels homes, i, per tant, en tota la meva activitat literària.

Pel temps lliure que vaig tenir, no vaig escriure gaire durant la guerra: en canvi, la meva preparació –experiència, lectures, formació i pensament– va fer un pas endavant, que gairebé he de considerar definitiu. A més, vaig entrar molt més en l’ambient literari i m’hi vaig fer noves i fortes amistats; entre elles, la de Carles Riba, i també altres que no cal detallar: ells, juntament amb Josep Maria Capdevila, em van fer aprendre molt del que és la realitat de l’escriptor i del que ha de tenir i ha de renunciar. Més que mai em sentia escriptor, i més que mai m’adonava de com, tal com sóc i m’he format, m’ha estat un bé tenir una carrera fixa i disposar així d’una situació social. Llavors, vaig començar a entendre que el meu cas no tenia –en aquest país, on la literatura no és un mitjà regular de vida– cap altra solució que la d’anar mantenint un cert equilibri entre un i altre aspecte.

43. Pel que fa a la vivència d’aquest període, vegeu M. SERRAHIMA, *Memòries de la guerra i de l’exili*, 2 vols., Barcelona: Edicions 62, 1978, 1981. Serrahima, des del primer moment del conflicte, es posà sense vacil·lar al costat de la Generalitat: «vaig saber del cert i decisivament que jo era de la banda de la Generalitat i la República, passés el que passés. Que aquella gent –fossin com fossin i fessin el que fessin– eren els meus. I que, per tant, els de l’altra banda –es comportessin com es comportessin– eren els meus adversaris [...] va ser una qüestió de fet» (ibídem, vol. I, p. 173). Tot i les complicacions que la seua posició significativament catòlica li comportà al llarg de la guerra. Serrahima pertanyé a la que Hilari Raguier anomenà «la generació a cavall de la guerra», que «van patir la persecució de 1936 per ser cristians i la de 1939 per ser catalans» (H. RAGUER, «Els catòlics catalans i la guerra», *Serra d’Or*, núm 438, juny 1996, p. 24).

Perquè, per una altra banda, tot i que m'adonava perfectament de com aprenia moltes coses que fins aleshores havia ignorat i de com s'alliberaven en mi molts aspectes que l'ambient, i els prejudicis que contenia, havien tingut fins aleshores lligades, això no vol dir que ja immediatament em veiés amb cor de posar-me a produir. Veia que allò deixaria un rastre favorable, però no pas que l'hora d'escriure coses importants fos arribada. És clar que l'angúnia, la presó i la gana contribuïen també a no posar-me en situació gaire favorable per a escriure. Però, si hagués estat format –com estic ara–, de segur que hauria escrit molt més.

De fet, vaig publicar uns contes –quatre, dels quals tres ja eren escrits abans– en el volumet *El seductor devot* (1937),⁴⁴ i uns assaigs a la *Revista de Catalunya*, aquests escrits de nou.⁴⁵ El primer, «Werther, romàntic», me'l van demanar per al primer número de la nova etapa, segurament perquè, dels escriptors presents, era el més notòriament catòlic, i això mostrava l'eclecticisme de la revista, però també perquè, amb el tracte, devia pujar el concepte que de mi tenien com a escriptor. Després, em van encarregar una biografia de Maragall per a una col·lecció, iniciada pel Comissariat de Propaganda,⁴⁶ i amb la garantia que hi podria dir el que volgués, la vaig preparar. Quan anava a escriure-la, em van ficar a la presó i la vaig escriure allí, sense perjudici de corregir-la i completar-la després. També vaig escriure, allí dintre, un centenar de pàgines sobre Catalunya i Espanya, però aquestes me les van prendre i mai més no n'he sabut res.⁴⁷ El *Joan Maragall* és un llibre que considero encertat i que, si s'hagués de reeditar, ben poc el retocaria.⁴⁸ Això no exclou que voldria escriure, sobre Maragall, un llibre molt més extens i més profund, com deia abans. Em diuen que serveixo per a fer biografia, i m'agrada fer-ne, però és una matèria que exigeix un gran esforç per trobar i reunir dades, comprovar fets i dates, etc., que és precisament el que jo no puc fer, perquè no tinc temps: així, he ofert d'escriure les del cardenal Vidal i Barraquer i de Manuel Carrasco i Formiguera, però, si les famílies no em donen els materials preparats, ja veig que no em serà possible.

44. Barcelona: Edicions de La Rosa dels Vents, 1937. Format pels contes «El seductor devot», «Cinc cartes», «Caterina» i «Una transacció». En el recull posterior, *Petit món enfebrat* (1947), tornarà a publicar «El seductor devot» i «Caterina», i en el darrer recull, *Contes d'aquest temps* (1955), només en rescatarà del primer el conte «Caterina», datat el 1936.

45. Aquests dos treballs (citats a la nota 11) foren presentats al Premi Maragall de desembre de 1937 (vegeu M. CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, Barcelona: Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 282).

46. L'encàrrec li va arribar via Rafael Tasis, concretament l'1 de març de 1938 (vegeu M. SERRAHIMA, *Memòries de la guerra i de l'exili*, op. cit., vol. II, p. 38). El Comissariat de Propaganda estava dirigit per Jaume Miravittles.

47. Serrahima fou detingut pel SIM (Servei d'Investigació Militar) el 21 de març de 1938, sota la falsa acusació, com després va saber, de ser el cap de la Falange a Catalunya. Passà per la presó de Vallmajor i pel vaixell-presó *Uruguay*. Va ser alliberat el 27 d'abril. A les *Memòries de la guerra i de l'exili* (vol. II, op. cit., p. 45-131) dóna molts detalls de com es desenvoluparen els interrogatoris i de la vida als diversos empresonaments durant aquelles setmanes que, com ell mateix reconegué, el marcaren vivament.

48. Barcelona: Biblioteca Política de Catalunya, 1938.

El temps de l'exili no el vaig aprofitar tampoc gaire per a escriure.⁴⁹ Vaig llegir molt i vaig aprendre molt, però només vaig fer algunes coses de crítica, moltes notes, textos polítics –n'he recuperat algun que em pot ésser força útil– i una novel·leta, que inicialment vaig titular *L'hipòcrita*, perquè hi volia donar un abast moral que després vaig eliminar, que he retocat molt i he pensat –llavors i més tard– a fer-la més llarga, i que, en la versió que considero definitiva, ha estat publicada, amb el títol d'*Un moment abans*, en el meu últim llibre de contes:⁵⁰ un títol que jo no trobava i el va trobar la M. A. Capmany.⁵¹

Quan vaig tornar, de moment, els mals de cap per la situació del país i per refer la meva situació i el meu despatx es van sobreposar a qualsevol propòsit literari. Calia, també, reposar i pair tot el que havia assimilat en quatre anys –1936-1940–, i això va exigir algun temps. Aviat, però, les peticions de l'un i de l'altre em van portar a començar a escriure notes i reports sobre temes polítics, i això, unit al meu desig de repassar la meva experiència i de fer-me així una base coherent per al pensament polític que em podia guiar en una etapa futura –ja aleshores veia que començaria–, em va sortir que, en 1942, comencés el llibre *Mentrestant*, que vaig acabar a finals de 1943. Això em va posar en contacte amb un seguit de grups de gent jove i em va portar, en 1945, a la presidència del grup «Miramar», on fèiem conferències, sessions de discussió, etc. i on es va reunir una bona tria de gent interessant.⁵²

49. Sortí de Barcelona el 23 de gener de 1939, i dos dies després embarcà a Caldetes en el vaixell francès *Sirocco*, amb Josep M. Trias Peitx i Ferran M. Ruiz-Hébrard. Passà l'exili a Bordeus, on tenia uns amics. Hi romangué durant prop de 20 mesos. Durant aquest període, s'implicà amb el Comité National Catholique d'ajut als refugiats. En un altre àmbit, conegué personalment Emmanuel Mounier i es relacionà estretament amb el grup catòlic renovador creat a l'entorn de la revista *Esprit* (de la qual ja havia estat corresponsal a Catalunya durant un breu període, el 1936). Tornà de l'exili el 8 de setembre de 1940.

50. És a dir, *Contes d'aquest temps* (1955), on consta amb data de 1940 i dedicat a Pau Romeva. És el conte més llarg publicat per Serrahima (p. 51-91). A partir de l'empresonament del narrador protagonista, s'hi planteja la relació entre el fet d'escriure i l'autoconeixement, un dels temes de fons més presents en la narrativa de l'autor. Certs elements de la trama s'inspiren en l'empresonament que patí Serrahima per part del SIM l'any 1938. Ell mateix reconegué que, si bé el conte no era estrictament autobiogràfic, «hi ha fragments que fan reviure les meves impressions d'aleshores més bé que res d'allò que jo pogués escriure ara» (*Memòries de la guerra i de l'exili*, vol. II, op. cit., p. 97).

51. Serrahima i Maria Aurèlia Capmany mantingueren una fructífera relació d'amistat durant els anys de la postguerra. Al dietari del primer n'hi ha contínues referències, entre altres l'anotació del dia que es trobaren per primer cop (10 de març de 1948): Serrahima l'havia volguda conèixer perquè com a jurat del primer premi Joanot Martorell, la novel·la que hi va presentar M. Aurèlia, *Necessitem morir*; que quedà finalista, li havia suscitat un gran interès (M. SERRAHIMA, *Del passat quan era present*, II, op. cit., p. 8, 22-23).

52. El grup Miramar va néixer la primavera de 1945, tot i que s'hi treballava des d'un any abans. Els dinamitzadors fonamentals en foren Josep Benet i Alexandre Cirici, entre altres. El 21 de juny de 1945 Serrahima n'acceptà la presidència, i la primera sessió plenària tingué lloc el 28 de juny. Miramar va ser una mena de grup d'estudi i formació, adreçat sobretot a les generacions joves, que organitzava conferències, curssets i grups de discussió. En dona dades abundants J. SAMSÓ, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. I, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 255-287.

Per primera vegada, em veia voltat de gent jove que em seguia.⁵³ No pas per motius d'influència literària, però tampoc d'una manera exclusivament política. Hi vaig rebre forts encoratjaments per escriure i fins ajudes directes. La Maria Teresa Boada, entrenada a fer treballs d'investigació, em va decidir a fer-ne sobre història literària catalana, em va ajudar eficaçment –tant, que el treball sobre *La novel·la històrica* el vam fer en col·laboració– i va contribuir a preparar l'extens fitxer per al *Napoleó*. Ella i la Maria Aurèlia Campany es van interessar per tot el que jo anava escrivint, i en Triadú i, sobretot, l'Espriu van revisar textos meus i em van ajudar en diversos aspectes. Em sentia, no pas consagrat, però sí encoratjat per gent que esperaven alguna cosa de mi.

Mentrestant, havia anat escrivint alguns contes nous i posant al dia altres que ja tenia començats. I, en 1946, vaig escriure'n un que ja era també una novel·leta: el que es titula *Fidelitat*.⁵⁴ L'any següent, el vaig incloure en el volum que vaig titular *Petit món enfebrat*,⁵⁵ el qual va guanyar, en els Jocs Florals de París de 1948, el Premi Narcís Oller –segurament, pel bon desig dels meus amics Josep Carner i Just Cabot–, i això va donar peu a què tota aquesta colla d'amics, units a gent més gran –Sagarra, Aramon, Coll Alentorn, Puig Quintana, Aymà, etc.– em fessin un agradable homenatge en to de tabla.⁵⁶

L'haver escrit *Fidelitat* i l'haver revisat *Un moment abans* em van fer pensar que ja em podria decidir a escriure una novel·la i, de fet, a l'estiu de 1947, quan vaig tenir enllestit el volum de contes, vaig començar a escriure la que, a darrera hora, es va titular –previ un concurs entre amics que va guanyar la Maria Teresa Boada– amb el nom de *Després*.⁵⁷ La vaig escriure lentament –tres anys i mig– i la M. Teresa i la M. Aurèlia em van dir, quan ja era publicada, que en diversos moments

53. «Serrahima va ser per als joves de la postguerra una autoritat moral de qui mai no recelaren. Obert, dialogant, amb tendència a unir més que no pas a dirigir», exercí un clar lideratge en la represa cultural de la postguerra. «Per raons d'edat i posició personal, se sabia un dels pocs que podia intentar aglutinar les noves promocions i cohesionar-les» (J. SAMSÓ, *La cultura catalana...*, op. cit., p. 249-250); «va exercir conscientment la funció d'home pont entre les generacions d'abans i de després de la guerra» (ibídem, p. 253).

54. Juntament amb «Un moment abans» (1940) i «Fedra» (1944), potser els contes més ambiciosos de Serrahima i dels que van donar peu que sovint es parlés dels seus contes com de «novel·les en germen».

55. Barcelona: Aymà, 1947. Inclou els contes següents: «Fedra», «Un tema de conversa», «El seductor devot», «Capvespre sota els arbres», «Caterina», «Comiat», «Cartes creuades», «Fidelitat».

56. Aquesta festa-homenatge tingué lloc el 2 de desembre de 1948, tal com explica Serrahima al seu dietari (*Del passat...*, II, op. cit., p. 61), on dona una llista gairebé exhaustiva dels participants: a més dels ja esmentats, Osvald Cardona, Lluís Gassó, M. Aurèlia Campany, Rosa Leveroni, Josep Benet, Alexandre Cirici, entre molts d'altres.

57. Barcelona: Aymà, 1951. Fou rebuda amb un conegut pròleg de Salvador Espriu, qui el qualificà de «novel·lista important» i amb possibilitats d'esdevenir «l'hereu, més o menys directe, de Narcís Oller»: «és lícit d'esperar», afegia, «que Serrahima ens deixi, en quatre o cinc novel·les més, una completa pintura de l'alta burgesia de Barcelona, a la qual ell pertany, en el període comprès entre les Dues Guerres» (p. 8). L'autor, sempre sensible a la recepció que es feia de la seua obra i a la valoració de les seues possibilitats literàries, va intentar respondre a aquestes expectatives amb la novel·la que començà aleshores, *La frontissa*, que romangué inèdita en vida de l'autor.

havien cregut que no l'acabaria, entre altres raons perquè veien que empenia i em carregava a sobre massa feines diferents. Perquè, en aquesta mateixa etapa, entre altres moltes coses –contes, articles, reports polítics, conferències, etc.–, vaig fer la revisió definitiva d'un altre llibre, *Un advocat del segle XIX*, biografia del meu avi, escrita en 1941 per a fer un obsequi al meu pare, quan va celebrar les noces d'or amb la professió, i que vam publicar els germans quan, en 1950, va complir 80 anys, encara que no va sortir fins l'any següent.⁵⁸

Després d'això, la història dels meus llibres ja perd interès, perquè ja arribem al moment actual. Només cal afegir-hi que va ésser en aquest temps, entre 1946 i 1947, que em vaig adonar de com ja havia arribat a la plenitud, és a dir, que ja era hora d'emprendre obres amb caràcter definitiu, i que estava ple de coses per a dir i ja podia parlar del món, i de la realitat que veia i que vivia, amb prou llibertat i amb prou seguretat perquè allò que escrivia fos, realment, la meva obra. Així i tot, en les coses del pensament, encara em sentia relativament insegur, encara m'adonava que no deia prou el que hauria hagut de dir, que pesaven damunt meu prejudicis llibrescos, d'educació, de timidesa i fins d'ingenuïtat, i que em mancava preparació en molts sentits. És només des de 1951 o 1952 que em sento plenament jo mateix: no vull pas dir que no em segueixi fent falta un esforç constant de pensament i de preparació, però vull dir, i ho crec cert, que, si sempre hi ha a fer en aquests terrenys, en canvi l'«home» havia arribat en mi a ésser allò que realment és, i amb prou personalitat perquè, dels altres, en pugui treure el que tenen de bo i d'utilitzable sense que li'n facin nosa la influència, la pressió, o la timidesa amb què hi responia.

Després hi ha hagut la lenta i enutjosa història del meu volum de contes, ara anomenat *Contes d'aquest temps*, que va rodar tres anys abans d'ésser publicat; el començament, en 1952, d'una altra novel·la, encara encallada; la temptativa reeixida d'escriure, en menys d'un mes, la novel·leta policíaca *Estimat senyor Fiscal*, i sobretot la gran concentració de l'esforç sobre temes de tècnica literària i d'estètica que, en diferents etapes, m'ha conduït a llançar-me a fons per a escriure *Una teoria de la novel·la*. Entremig, articles, contes, notes –a vegades extenses– sobre política, i altres temptatives. I ja veurem què passarà!

III

Què és el que voldria dir, quan escric? I com ho voldria dir?

Vet aquí un tema sobre el qual he escrit ben poca cosa. No cal dir que sí que hi he pensat, sí que me n'he preocupat a fons. Però, en realitat, he fet ben poca cosa

58. *Un advocat del segle XIX. Maurici Serrahima i Palà (1834-1904)*, Barcelona: autoedició, 1951.

per a concretar-ho. Potser perquè jo mateix no ho veia prou clar. I ara m'agradarà fer un petit intent per a precisar-ho, per a veure jo mateix què en penso.

De la part de la meua obra que és estudi de la literatura, sigui en forma de crítica o de teoria, n'he escrit alguna cosa, que no seria difícil de retrobar al llarg dels meus estudis sobre temes concrets, i que dues vegades he mirat de condensar: la primera, en 1934, en el pròleg que jo mateix vaig posar a *Assaigs sobre novel·la*, i la segona en dos articles recents, «El problema del crític» (1954), a *Pont Blau*, i «La feina del crític» (1955), a *Antologia de Sitges*.⁵⁹ Però no és d'això que ara vull parlar. En aquests textos, es precisa un criteri meu –que, en allò que és fonamental, no he variat gaire en vint anys, encara que, indubtablement, s'ha enriquit–, aplicable a l'estudi de les obres dels altres, és a dir, de la visió que els altres puguin tenir de la realitat i de la manera com l'expressen. El que ara m'interessa és la visió que en tinc jo, de la realitat que ens volta i de la meua pròpia, i la manera com l'expresso de fet i com voldria expressar-la.

Sobre aquest tema, que és, no pas la crítica de la meua pròpia obra en el sentit de si és o no és reeixida, sinó l'examen de les raons que m'impulsen a realitzar-la i dels mitjans literaris que corresponen a aquestes raons, es pot dir que només he escrit un sol text. Potser hi ha, en altres indrets del que he publicat, o en notes que guardo, altres coses escrites que complementarien més o menys bé l'examen. Però, com a text on em planteji el problema i intenti la resposta, només n'hi ha un, i és el pròleg al meu llibre *Contes d'aquest temps*. Cal dir que n'estic força content, d'aquest pròleg, i que a diverses persones que tenen bon criteri –M. Aurèlia Capmany, Paulina Crusat, Salvador Espriu, J. M. Espinàs, etc.– els ha fet molt efecte. Crec que, en allò que és essencial, diu força bé el que jo volia que digués. Em refereixo, sobretot, al paràgraf que diu: «Crec que el que em porta a la novel·la és la importància dels homes i la de les coses que els passen. Però això no pas per la desigual transcendència i per l'interès extern que tenen, i que pot influir en la realitat dels altres i, per ací, suggestionar l'espectador, sinó només pel fet que els homes *són* i les coses *passen*. Vull dir, per la importància que els ve d'existir, del sol fet de tenir una existència. Això és el que voldria fer visible en el que escric».⁶⁰

Qualsevol comentari que vulgui fer al que veig com a propòsit meu quan em poso a fer obra de creació haurà d'ésser una glossa, un comentari o una ampliació d'aquestes breus paraules. És ben cert que, per a mi, el que compta no és l'interès que pot tenir per ell mateix un personatge, o una intriga per comparació a un altre personatge, o a una altra intriga que l'espectador –el lector–pugui trobar més o

59. «El problema del crític», *Pont Blau*, núm. 18 (abril 1954), p. 112-114; «La feina del crític», *Antologia de Sitges*, núm. 7 (primavera 1955), p. 20-25.

60. «Al lector», pròleg a *Contes d'aquest temps*, Barcelona: Selecta, 1955, p. 14.

menys interessants, sinó el fet que un personatge qualsevol, una intriga qualsevol, *prenguin una existència* que, ni que en l'obra sigui només aparent, representa aquesta cosa extraordinària i inefable que és, en mi mateix i en el món que em volta, el fet d'*existir*. Jacques Maritain té unes pàgines magnífiques sobre el que ell, recollint un terme clàssic en filosofia que fa reviure amb una corprenedora intensitat, anomena *la intuïció de l'ésser*.⁶¹ Ve a dir que aquell que té la vocació de metafísic l'ha de trobar fonamentalment en una mena de visió poètica o d'èxtasi místic davant de la realitat, en tant que la veu per contrast amb el no-res, en tant que s'adona que hauria pogut no existir i que entén com això és la cosa més extraordinària de totes, i la més fonamental. I, en tant que la veu que no existeix com un somni, com una visió vaga, confusa i impersonal entrevista sota el vel d'una boira, sinó amb una existència concreta, perceptible i individual, en la qual la més modesta fulla que trobem entre milions d'altres idèntiques a ella és, així i tot, *aquella fulla*, i no una altra. No són aquestes les paraules de Maritain, però sí el concepte. I el completa fent visible com aquest fet extraordinari comença per nosaltres mateixos, que, si sabem que *hi ha* existència, és perquè nosaltres *existim*.

No pretenc ara seguir el camí del filòsof, ni aclarir com aquesta *existència* no pot ésser definida perquè no ens la podem mirar des de fora, perquè *existir* és un supòsit previ a qualsevol operació mental. No pretenc tampoc aclarir fins a quin punt he arribat jo mateix a experimentar aquesta fonamental *intuïció de l'ésser*. Només m'interessa aclarir fins a on és el que jo hi hagi percebut el fonament del meu interès per a escriure i allò que voldria expressar en el que escric.

Jo crec que, en el fons, aquesta ha estat sempre la impressió més profunda que m'ha fet la realitat de les coses i dels homes, i que, d'una manera més o menys conscient, és la que m'ha portat a escriure. Però, posats a precisar, la impressió d'existència, i d'existència individual i intransferible, que específicament m'ha mogut cap a l'expressió, no és la de la realitat total del món, sinó d'una manera fonamental, la dels homes.

No és pas que no m'impressioni l'existència de les coses, la d'aquella fulla o d'aquell gra de sorra idèntics a milions d'altres i que, així i tot, són ells mateixos i no uns altres. No és pas que no m'afecti l'existència de les muntanyes i del mar, la de les plantes –de cada planta– i dels animals –de cada animal– i fins diria que el misteri de la individualitat i de l'existència mateixa dels éssers vivents, i en especial dels animals superiors, ha arribat de vegades a ésser per a mi una preocupació profunda i pertorbadora. Però ho ha estat en tant que és l'objecte d'un desig de coneixement que

61. Jacques Maritain (1882-1973) fou un dels pensadors catòlics més influents del segle XX. Neotomista pel que feia a plantejaments filosòfics, a partir dels anys 30 es convertí en un dels màxims teoritzadors del compromís dels cristians en la societat. Segons Jordi Giró, que s'ha ocupat de la influència de Maritain en Serrahima (*Els homes són...*, op. cit., p. 281-289), va ser el seu pensador de referència. Aquest tercer apartat d'*Els meus llibres i jo* n'és una bona mostra, com també l'assaig *Democràcia i sufragi* (1962).

no he perdut mai, i qui sap si d'una preocupació –i fins d'una vocació– filosòfica que no he exercitat, però que, poc o molt, és possible que porti a dintre,⁶² i no pas com a matèria d'un desig d'expressió estètica o de creació literària, ni d'un interès immediat per a veure com a cosa meva l'*existència* d'una realitat que té una relació directa amb la meua pròpia realitat. Perquè, en aquest món, el que realment compta, l'única cosa que té, per a mi, un valor en ella mateixa, són els homes: és l'*existència dels homes*. Vull dir, és clar, homes i dones: *els éssers humans*. Tot el que no són ells pot ésser un misteri formidable, i pot ésser objecte d'aquella fonamental *intuïció de l'ésser*, de la qual parla Maritain. Però, en relació amb la meua vida personal i quan deixo el terreny de l'especulació per a posar-me en el del viure, tot el que no són els éssers humans esdevé pura aparença i teló de fons.

En realitat, tot el que no són els homes ho veiem en funció dels homes, de l'existència dels homes. No sols perquè només com a homes existents ho podem veure, sinó perquè ho veiem com a lligat i dependent de la nostra existència. Si diem que un paisatge és frondós o que una muntanya és espadada volem dir que, per a la visió d'un home, resulten ésser així, i que per elles mateixes no són res. No volem dir que no són, que no existeixen, però volem dir que el fet que en el paisatge contemplat hi hagi vegetació o que les parets de roca siguin verticals no significa per al paisatge i per a la muntanya res del que significa per a nosaltres, i que només allò que per a nosaltres significa és el que assenyalem quan en parlem.

I si diem que una visió del mar, o d'un bosc, o d'un cavall, és una visió bella, i com a bella ens interessa, llavors ja ni cal assenyalar que només ens interessa en tant que és una visió nostra, la visió que en té un home, i en tant que forma part de l'existir –del viure– d'un home. Doncs, això és el que m'interessa a mi. La manera com els homes i les dones veuen el món i es veuen entre ells, i viuen. Més que el fet de la vegetació com a tal, el que representa en l'existència humana. M'adono molt bé del fet extraordinari d'aquestes existències silencioses, mudes, que es mouen per una mena de fatalitat –diguem-ho així–, en la qual elles no tenen res a veure. Però, si m'afecten, és perquè són un element de la nostra, perquè són presents en la nostra. Si la paret de roca és vertical, això és, en la seva pròpia existència, un fet indiferent, que depèn de lleis geològiques i mecàniques: en la meua, en canvi, és una silueta abrupta sobre el cel, és una dificultat i un perill per a enfilar-s'hi, i és, de tantes coses, un símbol. Perquè el que compta és allò que representa per a l'únic *existent que sap que és existent*, és a dir, per a l'home.

62. Serrahima confessa en aquest passatge una vocació filosòfica que va ser com a mínim paral·lela a la d'escriptor, i que fins i tot podria considerar-se a l'origen d'aquesta segona (com creu J. GIRÓ, *ibídem*, p. 139-140, 248-249). Val a dir que aquest vessant filosòfic només el va desenvolupar de forma clara en textos com aquest que llegim ara, en determinats apartats de l'assaig *Marcel Proust* i en alguns inèdits.

L'ésser humà sap que existeix. Però, entre les coses que troba en el seu existir, i en l'activitat pròpia –la passivitat també és, en certa manera, activitat– i en el conjunt d'acció en l'espai i de successió en el temps que anomenem *vida*, hi troba altres éssers existents que, aviat ho veu, s'adiuen a ell, són en moltes coses com ell, encara que, alhora, *no siguin ell*. Més: veu que són *un altre*; no simplement una presència i una existència mudes i que no se saben existents, sinó alguna cosa –*algú*– que no és ell i, alhora, com ell, *se sap existent* i que sap que *ell és existent*. I, fins a un cert punt, es troba amb una altra cosa: que s'hi pot comunicar; que pot saber per ells algunes coses i de les pròpies existències.⁶³

Vet aquí el que jo veig, el que m'incita a escriure: expressar aquest fet extraordinari de l'existència d'*algú* –de molts *algú*–, que *no és jo* tot i que *és com jo*, i del qual conec, perquè *és com jo*, moltes coses de la manera d'ésser –d'existir i de viure–, i alhora n'ignoro moltes altres, moltes més, perquè *no és jo*, perquè no el puc veure com em veig a mi mateix. I encara més: algú del qual, perquè sé com és, i perquè en sé unes coses determinades i concretes, em puc fer una imatge bastant precisa, molt més precisa que la que em faig de mi mateix, perquè en tinc massa coneixement, massa dades, i no trobo manera de reduir-les a una unitat, a alguna imatge, idea o concepte del que sóc, exactament i concretament, jo mateix.

Però, quan ve l'hora d'escriure, aquests *altres* només m'interessen en tant que els veig existir, en tant que jo veig com són i el que fan. No els conec pel que diuen, sinó pel que fan, i no m'interessa parlar-hi mentre no els conec, perquè sé que no els coneixeré pel que em diguin. Em podran interessar certes coses que ells diguin, si són coses que en elles mateixes tinguin un interès, o que el tinguin per explicar-ne d'altres –coses ben vistes, intel·ligents–, és a dir, que expliquin maneres de fer, de reaccionar, de posar –com diuen els filòsofs– *en acte* allò que en ells, o en altres, hi ha *en potència*. Però el que realment m'interessa en ells és *veure jo* com posen en acte el que *en ells* hi ha en potència, i deduir el que porten en potència a través del que posen en acte. I és per això que no és l'interès dels fets, de les anècdotes, de les situacions el que em porta a escriure, sinó allò que, a través d'aquests fets, anècdotes i situacions, i de la manera com els altres hi actuen, puc veure *d'ells*, d'aquests altres que hi actuen. Tant em fa la història del qui conquista un amor com la de qui no el conquista, la del qui mata com la del qui mor, la del qui realitza una empresa com la del qui està assegut en una butaca, perquè, en tots, només m'interessa allò que, a través d'aquests fets i d'aquests actes, es fa visible d'ells mateixos,

63. Aquestes idees sobre «l'altre» tenen relació amb les de pensadors com Martin Buber, Erich Fromm i, sobretot, Emmanuel Mounier. La idea de la relació dialògica amb l'altre, la humanització a través de l'altre, és característica del personalisme mounieria. Sobre la influència de Mounier en Serrahima, vegeu J. GIRO, *ibidem*, p. 289-295.

de la seva existència, de la de cada un i de la de tots. I, en tant que ho veig i m'hi interesso, de la meua.⁶⁴

Podria semblar, quan dic això, que no m'interesso realment per ells com a homes reals i vivents, que no faig meves llurs penes i alegries, que no els estimo. No és cert, i ben al contrari, crec que l'interès i fins l'amor són, en aquest sentit, característics de la meua manera d'ésser. Però escriure és una altra cosa. Perquè, si per a mi escriure és realitzar aquesta existència d'uns altres que no són jo —és a dir, inventar éssers humans «possibles» i parlar-ne *com si* fossin «existents», comunicar a llur imatge «possible» una aparença d'«existència»—, és evident que només em pot interessar en ells, en els de debò que em serveixen poc o molt de model —és a dir, no en tant que són individus, sinó en tant que em fan veure com podrien ésser altres individus només «possibles» que jo presentaré *com si* fossin existents— o, almenys, que només em pot interessar com a escriptor, allò que fan, els seus actes i, concretament, llur reacció davant de l'obstacle, llurs decisions —o no-decisions— que fan visible que existeixen i com existeixen, és a dir, que viuen. Les vulgaritats que cada home explica d'ell mateix no ens diuen res sobre ell, perquè les sabem de nosaltres mateixos; però, a més, podríem dir que són una simple imatge de llur existir, i no llur existència mateixa; en aquest sentit, no ens fan sentir com a existent. Són els actes, només, el que compta, el que ens dona aquella inefable i extraordinària sensació de l'*existència*, de l'existència dels altres, del fet que *no són no-res*, sinó alguna cosa. I només quan hem aconseguit aquesta impressió ens és possible interessar-nos per ells i, d'alguna manera, estimar-los. No veig com seria possible estimar alguna cosa que no sabem existent, que només veiem com a «possible» —que en filosofia vol dir, simplement, «no contradictori»— i que, per a nosaltres, no ha passat de l'estat «potencial». Precisament, en termes filosòfics, es diu que l'*existència* es produeix quan l'*ésser* passa de la «potència» a l'«acte». Doncs, en aquest moment, quan l'*ésser* humà *actua* i *es fa actual* —que són els dos sentits de la paraula «acte», quan, en filosofia realista, és oposada a «potència»—, és quan el veig interessant per a escriure, per a crear jo imatges i aparences que donin als altres la impressió que, a mi, em produeixen aquest *actuar* i aquest *ésser actual* dels éssers humans, i fins la de com, perquè així els veig, sento en mi tot el misteri de l'existència, i tot l'amor per allò que existeix.⁶⁵

64. En aquestes pàgines, Serrahima tracta de dotar d'un fonament reflexiu i filosòfic un dels trets que caracteritzen la seua obra literària, i específicament la narrativa: l'absència aparent d'acció, el desinterès per la construcció d'arguments complexos, la predilecció per la narració de situacions poc destacables que poden ser percebudes com a anodines. «No cal pas, perquè m'interessin», escrigué al seu dietari, «que, ni als personatges de debò ni als d'una novel·la, els passin coses excepcionals, o importants per elles mateixes. Si ells tenen, o prenen, una vida pròpia, qualsevol cosa que els passi és, per a mi, interessant.» (*Del passat...*, vol. II, op. cit., p. 278). Això també explica la preponderància, en la seua literatura, de les tècniques psicològiques, ja que posa com a primer centre d'atenció l'anàlisi dels personatges, per davant fins i tot de l'argument.

65. Aquesta noció de «misteri» que Serrahima introdueix aquí prové probablement de Gabriel Marcel, filòsof existencialista cristià amb certa difusió durant la postguerra europea. D'altra banda, la

No sé si m'he explicat prou bé. Però això que jo volia dir seria, si ho he fet intel·ligible, l'explicació de la raó que em porta a escriure. Tampoc no sé si la meua obra, si el que efectivament he escrit hi correspon; no sé fins on en resulta i fins on és fill de prejudicis literaris, d'influència de models i lectures, perquè jo no hagi tingut prou personalitat ni prou traça per a escriure d'una manera meua, que correspongui al que vull dir, al que vull transmetre al lector. Tant se val: així i tot, jo sé que el que em porta a escriure és tot això que he intentat explicar. Ara ho sé d'una manera relativament clara, i en tinc consciència, perquè trenta-cinc anys d'escriure i ben bé trenta de pensar-hi m'han anat permetent precisar-ho, però també sé que, ni que no en fos conscient, sempre ha estat aquesta la raó que m'ha portat a escriure.

I llavors entenc perfectament perquè el meu estil sempre ha estat el mateix. N'he modificat la perfecció tècnica i formal i la capacitat expressiva: l'he fet –així ho crec– més àgil i més eficaç, però és el mateix, i quan rellegeixo coses escrites fa més de trenta anys, me n'adono amb una seguretat que –no me n'amago– em satisfà. Vol dir que el meu estil no és un estil volgut, artificiós, construït per a ésser admirat per ell mateix, sinó només el que ha d'ésser: un mitjà per a l'expressió, el *meu* mitjà, i el que serveix per a expressar *allò que jo vull dir*. És sobri i despullat, pobre de lèxic –relativament, potser– i escàs en metàfores exteriors, precisament perquè no cerca la seva pròpia riquesa; és, en canvi, intencionat i precís, perquè cerca captar coses *que existeixen* –o imatges i aparences de coses que existeixen– i que, per tant, *són com són*, que ell no les pot ni les vol modificar, i que les vol donar tal com són, tal com ell les veu *existents*.

No faig, ací, un elogi del meu estil pel grau de perfecció que hagi aconseguit; no sóc jo qui en pot ésser jutge. Però sí que en faig, en certa manera, l'elogi en tant que és per a mi, dintre de les seves limitacions, un fidelíssim servidor. I en tant que, a mesura que millora, es fa més eficaç, serveix més per a dir el que jo vull dir, voldré expressar-li aquí el meu agraïment. Com també l'agraïment i l'admiració per la meua vellosa llengua en la qual escric, tan apta per a l'anàlisi com per a la síntesi, que sap donar concreció fins a les coses inefables, que és la meua i expressa així la meua manera d'ésser, com a català i com a home, i al servei de la qual i del que representa he estat i estaré sempre.

IV

Vet aquí, resumida en poques pàgines, tota la meua manera d'ésser, i tota la meua història, com a escriptor. El qui ho llegeixi hi trobarà successivament *el que he fet*,

noció de «resposta amorosa» cap als altres individus es troba, de nou, en el personalisme de Mounier (de qui és també aquesta importància concedida a l'«acte», l'esdeveniment), i també en Emmanuel Lévinas. Tots els filòsofs de referència de Serrahima són cristians, com ell mateix.

és a dir, l'obra escrita que he realitzat; *com i quan ho he fet*, és a dir, en quins moments, en quines circumstàncies; per quins impulsos exteriors ho he realitzat; i també *per què ho he fet*, és a dir, quin és el fonament de la meva vocació, què és el que he volgut dir quan he escrit i per què això que he volgut dir m'ha impulsat, amb una força més forta que jo mateix, a escriure.

Hi ha, és evident, altres raons per a tot. Jo no sóc, en abstracte, un escriptor, sinó, molt més concretament, un home. I, per tant, hi ha en mi tot el que hi ha en un home; aspiracions i impulsos, motius nobles i motius baixos, simplement, humans. Hi ha passió i pudor, desig de coneixement i predomini momentani de l'emoció. I, si bé hi ha, amb una força incontenible, el desig d'expressió que em porta a escriure, també hi ha conviccions més altes que, en certes hores més marcadament, però d'alguna manera sempre, condicionen tot el que escric: hi ha la meva fe i la meva convicció de cristià i la meva admiració a la meva terra i a la meva llengua, i hi ha tot el que resulta del que pels meus actes he arribat a ésser en la meva vida. Però, en l'hora d'escriure, tot això es refon i es barreja en aquella visió que he intentat explicar, en aquella actitud d'admiració estètica i de contemplació pura davant del fet de l'*existència*. De l'existència de tot, però, sobretot, de l'existència dels homes.

Mai no m'havia posat a escriure així sobre el que sóc com a escriptor i no sé si ho tornaré a fer. Voldria, doncs, que aquestes pàgines escrites d'una manera espontània, sense preparar-les en la construcció i en la forma, però que intenten expressar coses que són fonamentals en mi mateix, aconseguissin el resultat de dibuixar ben clarament qui sóc jo com a escriptor i, per tant, i simplement, qui sóc jo. No sé si ho hauré aconseguit, però estic cert que en lloc més, en tota la meva obra, no m'he acostat tant a aconseguir-ho. I per això dono a aquest text una vàlua i una importància especials i úniques. El qui el tingui a les mans, em té a mi mateix.

20 de febrer de 1956